

lâme mine'l-huşri ve'l-ûsr, Fuşûlû't-te'eddüb ve uşûlû't-tehâbbûb, el-Înâye ve'd-dirâye, el-Fuşûlû'l-burhâniyye fi'l-mebâhiş'i-nefsânîyye.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Hasan el-Âmirî, *el-Fuşûl fi'l-me'âlimi'l-ilâhiyye* (Resâ'ilü Ebî'l-Hasan el-Âmirî ve şezerâtühû'l-felsefiyye içinde), s. 363-379; a.mlf., *et-Takrîr li-evcûhû'l-takdîr* (a.e. içinde), s. 303-341; a.mlf., *el-Ebşâr ve'l-mübşâr* (a.e. içinde), s. 411-437; a.mlf., *İnkâzû'l-beşer mine'l-cebri ve'l-kader* (a.e. içinde), s. 249-271; a.mlf., *Şerhu'l-makûlât* (a.e. içinde), s. 442-467; a.mlf., *el-Îlâm bi-menâkıbi'l-İslâm* (nşr. Ahmed Abdülhamîd el-Gurâb), Kahire 1387/1967, s. 77-78; a.mlf., *es-Sa'âde ve'l-is'âd* (nşr. Müctebâ Mînovî), Wiesbaden 1957-58; a.mlf., *el-Emed 'ale'l-ebed* (nşr. E. K. Rowson), Beyrut 1979, s. 56, 87-90, 152-155; Ebû Süleyman es-Sicistânî, *Müntehabû Şivânî'l-hikme* (nşr. D. M. Dunlop), Lahay 1979, s. 127-129; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-İmtâ' ve'l-mu'ânese* (nşr. Ahmed Emîn — Ahmed ez-Zeyn), Kahire 1373/1953, I, 35-36, 222, 223; II, 15, 84, 86, 88; III, 94; a.mlf., *el-Mukâbesât* (nşr. Hasan es-Sendûbî), Kahire 1347, s. 60, 165, 202, 207, 301, 307, 309; a.mlf., *Ahlâku'l-vezîreyn* (nşr. Muhammed b. Tâvî et-Tancîl), Dimaşk 1385/1965, s. 115, 130, 271-273, 344, 410, 411, 412, 446; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, Kahire 1333, II, 277; a.mlf., *el-Hikmetü'l-hâlîde* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Kahire 1952, s. 347-375; İbn Sînâ, *en-Necât* (nşr. M. Takî Dâniş-pejûh), Tahran 1364 hş., s. 645; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, II, 374; a.mlf., *Mu'cemû'l-üdeba'*, III, 12-13; İbn Ebû Usaybia, *Üyûnû'l-enbâ* (nşr. Nizâr Rızâ), Beyrut 1965, s. 458; H. Corbin, *Histoire de la Philosophie Islamique*, Paris 1964, s. 233; a.mlf., "Amerî", *Elr.*, I, 932-933; Nâci Ma'rûf, *Urâbetü'l-'ulemâ' il-mensûbîn ile'l-büldânî'l-acemiyye fi'l-meşriki'l-İslâmî*, Bağdat 1974, I, 349; Sehbân Harîfât, *Resâ'ilü Ebî'l-Hasan el-Âmirî ve şezerâtühû'l-felsefiyye* [Ebû'l-Hasan el-Âmirî], Amman 1988, Mukaddime, s. 69, 148-162; a.mlf., "el-Anâsîrû'l-Eflâtûniyye el-muḥdeşe fi kitâbâtı Ebî'l-Hasan el-Âmirî", *Dirâsât*, XV/3, Amman 1988, s. 28-60; A. J. Arberry, "An Arabic Treatise on Politics", *IQ*, II (1955), s. 9-22; F. Rosenthal, "State and Religion According to Abu'l-Hasan al-Âmirî", a.e., III (1965), s. 42-52; Mohommed Arkoun, "La Conquete du Bonheur selon Abu'l-Hasan al-Âmirî", *St.I*, XXII (1965), s. 55-90; Mübahat Türker, "el-Âmirî ve Kategoriler'in Şerhiyle İlgili Parçalar", *Araştırma Dergisi*, III, Ankara 1965, s. 65-75; Jean-Claude Vadet, "Une Défense Philosophique de la Sunna: les Manaqib el-İslâm d'al-Âmirî", *RÉI*, XLII (1974), s. 245-276; Müctebâ Mînovî, "Ez Hezâyin-i Türkiyye", *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât*, IV/3, Tahran 1336 hş., s. 53-89; a.mlf., "Ebû'l-Hasan el-Âmirî", *UDMİ*, I, 771-777; Hans Daiber, "New Manuscript Findings from Indian Libraries", *Manuscripts of the Middle East*, sy. 1, Leiden 1986, s. 34; İsmail Hakkı İzmirli, "Âmirî", *İTA*, I, 424-425; E. K. Rowson, "al-Âmirî", *El² Suppl.* (İng.), s. 72-73.

MAHMUT KAYA

ÂMİRİ, Yahyâ b. Ebû Bekir

(يحيى بن أبى بكر العامرى)

Ebû Zekerîyyâ İmâdüddîn
Yahyâ b. Ebî Bekr el-Âmirî
(ö. 893/1488)

Yemenli muhaddis, fakih ve tarihçi.

816'da (1413) Yemen'in Haraz nahiyesinde doğdu. Ebû'l-Feth el-Merâgî, Ali b. İbrâhim en-Nahvî, Muhammed b. Ebû'l-Gays el-Kirmânî, Hâfız b. Fehd el-Mekkî ve babasından fıkıh, hadis, tarih ve tıp öğrenimi gördü. Çeşitli sahalarda eser veren müellif devrinde Yemen'in önde gelen âlimlerindendi. Haraz'da vefat etti.

Eserleri. 1. *er-Riyâzû'l-müstetâbe* * *fi ma'rifeti men revâ fi's-şahîḥayn mine's-şahâbe*. Rivayet ettikleri hadisler *Şahîḥ-i Buḥârî* ile *Şahîḥ-i Müslim*'de yer alan ashap hakkında bilgi veren eser ilk defa Ömer Ebû Hacele tarafından yayımlanmıştır (Bhopal 1303). Eser daha sonra da basılmıştır (Katar 1400). 2. *Behcetü'l-meḥâfil ve buḡyetü'l-emâsil fi telḥîs's-siyer ve'l-mu'cizat ve's-şemâ'il*. Müellifin 855'te (1451) tamamladığı siyer ve fikhî meselelere dair olan bu eser Cemâleddin Muhammed el-Eşhar el-Yemenî'nin şerhiyle birlikte neşredilmiştir (I-II, Mısır 1330). 3. *Gurbâlû'z-zamân*. Hicretten itibaren VII. yüzyılın ortalarına kadar meydana gelen olayları ihtiva eder. 4. *Beyânü'l-i'tikâd ve mâ yekşûru ileyhi ihtiyâcû'l-'ibâd*. Kelâmıla ilgili olan bu eserde akaid meseleleriyle küfür ve irtidadi gerektiren sözler (elfâz-ı küfür) üzerinde durulmaktadır (Süleymaniye Ktp., Mihrîşah, nr. 439/8; Kayserî Râşid Efendi Ktp., nr. 11209/2). Diğer bazı eserleri de şunlardır: *el-'Uded fîmâ lâ yestaḡnî'anhû aḥad* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 949), *et-Tuḥfetü'l-câmi'a li'l-müfredâtü't-tibbî'n-nâfi'a*, *Vesiletü't-tâlib ilâ neyilî-meṭâlib*, *Buḡyetü'l-merâm fi sîreti seyyidi'l-enâm*.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Dav'û'l-lâmî*, X, 224; *Keşfü'z-zunûn*, s. 258; Şevkânî, *el-Bedrû't-tâlib*, II, 327; Serkis, *Mu'cem*, II, 1261; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 225-226; İzhâhu'l-meknûn, I, 203; II, 96; Ziriklî, *el-A'îlâm*, IX, 168; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XIII, 187-188; *el-Kâmûsû'l-İslâmî*, II, 62-63; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetâbe*, s. 207-208; Münecid, *Mu'cem*, IV, 109; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 286; Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdiru târîhi'l-Yemen fi'l-'aşri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 185; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-feḥâris*, II, 1131; Metin Yurdağür, *Bibliyografik Bir Kelâm Tarihi Denemesi*, İstanbul 1989, s. 120-121.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

ÂMİRİLER

(بنو عامر)

1021-1094 yılları arasında
Belensiye'de (Valencia) hüküm süren
bir İslâm hânedanı.

III. Abdurrahman'ın ölümünden (961) sonra başa geçen Endülüs Emevî halifelerinin hiçbirisi onun siyasetini takip edemedi. Bu yüzden devlet gittikçe zayıfladı ve büyük bir sarsıntı geçirdi. Ancak, meşhur vezir ve kumandan Mansûr b. Ebû Âmir'in gayretleriyle ülkede devlet otoritesi yeniden sağlandı. Onun 1002 yılında Kastilya (Castilla) seferinden dönerken ölümü üzerine yerine sırasıyla iki oğlu Abdülmelik el-Muzaffer (1002-1008) ile Abdurrahman (1008-1009) geçtiler ve Endülüs'te iktidarı ellerinde tutmaya devam ettiler. Özellikle Abdurrahman kendisini Halife Hişâm'a vâliyaht tayin ettirip hutbelerde adını zikrettirecek kadar ileri gitti. Ancak onun kararsız tutum ve davranışları Âmirî ailesini kötü bir âkibete sürükledi. Abdurrahman'ın hristiyan müttefiki Garcia Gómez ile birlikte Kurtuba üzerine yürüdüğü sırada öldürülmesiyle Âmirîler sadece iktidarı kaybetmekle kalmamışlar, aynı zamanda korkunç bir katliama da uğramışlardır. Bu sırada pek çoğu öldürülmüş, kurtulabilenler ise Endülüs'ün doğu sahillerine kaçarak oralarda varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Katliam sırasında Tûcîbî Emîri Münzir b. Yahyâ'nın Sarakusta'daki (Saragossa) sarayına sığınmış olan Abdülazîz b. Abdurrahman halkın isteği üzerine gittiği Belensiye'de büyük bir kalabalık tarafından karşılanarak dedesi gibi Mansûr unvanıyla hükümdar ilân edildi ve böylece sayıları yirmi üçü bulan mülûkû't-tavâiftten biri olan Âmirîler hânedanı kurulmuş oldu (411/1021).

Abdülazîz o sırada Kurtuba'ya hâkim olan Hammûdîler'in hâkimiyetini tanıdı ve Kâsım b. Hammûd tarafından kendisine Zü's-sâbikateyn ve Mü'temin lakapları verildi. İspanya'da hüküm süren hristiyan krallıklarıyla da barış antlaşmaları imzalayan Abdülazîz devrinde Belensiye sakin ve huzurlu günler geçirdi. Onun 1060'ta ölümü üzerine yerine genç yaştaki oğlu Nizâmüddeve Abdülmelik el-Muzaffer geçti. Devlet işleri babasının veziri Ebû Bekir b. Abdülazîz tarafından yürütüldü. Bir müddet sonra Kastilya Kralı I. Ferdinand Belensiye'ye sal-

dırdı. Abdülmelik, Tuleytula (Toledo) Hükümdarı Zünnünî Yahyâ el-Me'mûn'dan yardım istedi. Ancak Yahyâ el-Me'mûn onu tahtından uzaklaştırdı (8 Zilhicce 457/10 Kasım 1065).

Şehir bir müddet Zünnünîler adına vezir Ebû Bekir b. Abdülazîz, daha sonra da Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülazîz tarafından idare edildi. Yahyâ el-Me'mûn 1075'te ölünce yerine oğlu Yahyâ el-Kâdir geçti ve onun zamanında Belensiye Zünnünîler karşısında giderek bağımsızlaştı. Abdülmelik'in kardeşi Ebû Bekir b. Abdülazîz bir isyan sonunda Ebû Abdullah Muhammed'i tevkif ettirdi ve askerlerin desteğiyle hânedanın başına geçti (468/1075-76). Âlim bir zat olan Ebû Bekir'in ölümü üzerine yerini oğlu kadı Ebû Amr Osman b. Ebû Bekir aldı (3 Haziran 1085). Bunun üzerine Zünnünîler'den Yahyâ el-Kâdir, Kastilya Kralı Alfonso'ya başvurarak Belensiye'ye tekrar hâkim olmak için yardım istedi. Alfonso Tuleytula'yı kendisine teslim etmesi şartıyla bu teklifi kabul etti. Yahyâ el-Kâdir Alfonso'nun yardımıyla Belensiye'yi muhasaraya başladı. Halk Yahyâ'nın Tuleytula'dan sonra burayı da Alfonso'ya teslim edeceği endişesiyle teslim oldu (1085). Onun ayda 6000 altın (düka) ödeyerek Kral VI. Alfonso ve destanlara konu olan İspanyol kahramanı Rodrigo Diaz de Bibar (Sid) ile iş birliği yapmasını bir türlü hazmedemeyen halk sonunda Murâbîr Hükümdarı Yûsuf b. Tâşfîn'in kumandanlarından Kadı İbn Cehhâf'ı şehirlerine davet etti. Murâbîr ordusuyla Belensiye'ye gelen İbn Cehhâf, Yahyâ el-Kâdir'i yakalatıp öldürttü (27 Ekim 1092) ve yönetime tek başına hâkim oldu.

Yahyâ'nın öldürülmesi üzerine Rodrigo Diaz de Bibar büyük bir orduyla Belensiye'ye hareket etti ve şehri kuşattı. İbn Cehhâf'a yardım için gönderilen Murâbîr kuvvetleri mağlûp oldu. Yirmi ay süren muhasara sebebiyle aç ve perişan bir hale düşmüş olan halk Rodrigo'dan eman alarak şehri teslim etti (1094). Ancak o sözünde durmadı ve Belensiye'nin ileri gelenlerini toplayıp öldürttü. Kadı İbn Cehhâf'ı da bütün mallarını müsadere ettikten sonra ateşe atarak yaktırdı. Şehri yıkarak harabeye çevirdi; böylece Âmirîler hânedanı sona ermiş oldu. Endülüslü şair İbn Hafâce bir şiirinde bu korkunc olayları büyük bir üzüntüyle dile getirir.

Rodrigo'nun 1099'da ölümü üzerine yerine karısı Ximena geçti. Onun zama-

nında Yûsuf b. Tâşfîn şehri tekrar İslâm hâkimiyeti altına almak için seferber oldu ve sonunda Emîr Ebû Muhammed el-Mezdelî kumandasındaki Murâbîr kuvvetleri şehri fethettiler (5 Mayıs 1102).

Âmirî ailesinin âzatlî kumandanlarına da Âmirîler denilir. 1009'daki katliam sırasında Endülüs'ün doğu sahilleriyle Balear adalarında bağımsız beylikler kurmuş olan bu kumandanlar arasında 401'de (1010-11) Belensiye'de bağımsızlığını ilân eden Mübârek ve Muzaffer el-Âmirî ile Hayrân el-Âmirî (ö. 1029) ve Mücâhid el-Âmirî (ö. 1045) zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, Kahire 1967, s. 373-374, 472-473; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 490-491; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib* (nşr. G. S. Colin — E. Lévi-Provençal), Leiden 1951, II, 256; *Zeyl (el-Beyânü'l-muğrib içinde)*, III, 301-306; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 176, 289, 291, ayrıca bk. İndeks; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb* (nşr. A. Kemâl Zeki — M. Mustafa Ziyâde), Kahire 1980, XXIII, 403-406, 414-419; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 25, 31; Stanley Lane-Poole, *The Mohammadan Dynasties*, Beyrut 1966, s. 26; Zambaur, *Manuel*, s. 55-56; R. Dozy, *Spanish Islam* (trc. F. Griffin Stokes), London 1972, s. 595, 604, 615-617, 657-658, 692-693, 700, 717; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain, Its History and Culture*, Minnesota 1974, s. 32, 38-44, 46-47, 50, 53, 55-57, 63, 65; *Mu.M.*, s. 103; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 19, 21; Receb Muhammed Abdülhalîm, *el-'Alâkât beyne'l-Endelûsî'l-İslâmiyye ve İsbânyâ en-Nasrâniyye ft 'aşri Benî Ümeyye ve mülûki't-tavâ'if*, Kahire, ts. (Dârü'l-Kütübî'l-İslâmiyye), s. 346-347; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîh ve haðâretü'l-Endelûs fi'l-İslâm*, İskenderiye 1985, s. 89-91; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party Kings*, Princeton 1985, s. 48-62, 97-98; C. F. Sybold, "Âmirîler", *İA*, I, 408-409; a.mlf., "Âmirids", *EI²* (İng.), I, 446; E. Lévi-Provençal, "Emevîler", *İA*, IV, 254-255; a.mlf., "Mansur", *İA*, VII, 302 vd.; a.mlf., "Balansiya", *EI²* (İng.), I, 985-986.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

AMİŞ AHMED EFENDİ

(bk. AHMED AMİŞ EFENDİ).

AMMAN

(عمان)

Ürdün Hâşimî Krallığı'nın başşehri.

Ülkenin kuzey kesiminde ve Şeria nehrinin doğusunda Zerkâ vadisinde bulunan şehir, 500-700 m. yükseklikteki bir bölgede tepeler üzerine kurulmuştur. Nüfusu 1985 sayımına göre 800.000'dir

ve ülke nüfusunun % 30'u, çevresiyle birlikte burada yaşamaktadır.

Amman adı Ahd-i Atîk'te, "Ammoni-ler'in en büyük merkezi ve başşehri" anlamına gelen Rabbah Ammon (Rabbath-Ammon) şeklinde geçmektedir. Milâttan önce 2200 yıllarında kurulduğu anlaşılan şehir, Helenistik devirde Mısır Kralı Ptolemaios Philadelphos (m.ö. 308-246) tarafından ele geçirildiğinde yeniden iskân edilmiş ve Philadelphia adını almıştır. Milâttan önce 63'te Romalı general Pompeius Magnus bu yöreye gelerek bazı düzenlemelerde bulunmuş ve bölgede Amman'ın da dahil olduğu on şehirden meydana gelen idarî bir birlik kurmuştur. Amman, 14 (635) yılında Yezîd b. Ebû Süfyan tarafından Bizanslılar'dan barış yoluyla alınmış ve Amman adı bu tarihten itibaren kullanılmaya başlamıştır. Halife Abdülmelik b. Mervân devrinde Amman'da bir darphane bulunması ve burada para bastırılmış olması (74/693), şehrin Emevîler devrindeki önemine işaret etmektedir.

Emevîler'den sonra Abbâsî, Eyyübî, Selçuklu ve Memlük idarelerinde kalan şehir, 1516'da Osmanlı sınırlarına dahil edildi. Osmanlılar'ın son döneminde Hicaz demiryolu hattının Amman'dan geçmesi üzerine bölgenin önemi arttı. 1878'de Sultan II. Abdülhamid devrinde Rusya'dan kaçarak Osmanlı ülkesine

Hüseyn Camii - Amman

